

Wij gaan deze Summer School beginnen met het naar mijn mening belangrijkste onderwerp in de economische wetenschap: methodologie. Vrijwel alle belangrijke meningsverschillen in economie komen voort uit verschillen in methodologische uitgangspunten. Dit geldt in het bijzonder voor de verschillen in opvattingen tussen de Oostenrijkse School en de hedendaagse neoklassieke school. Hoewel ik mijzelf tot de eerst groep reken, zal ik niet beweren dat mijn neoklassieke collega's een gebrek aan intellectueel vermogen toe te rekenen valt. De substantiële verschillen die bestaan zijn terug te brengen naar grondbeginselen, oftewel epistemologie. Dit is alles behalve een gemakkelijk onderwerp en zeker geen dit zich leent om in één lezing met alle noodzakelijke nuances te bespreken. De ongemakkelijke waarheid is dat elk van jullie aanwezigen een flink aantal uren aan het studeren van de epistemologie van de economische wetenschap zal moeten besteden alvorens jullie op wetenschappelijke niveau zinnige zaken over economie kunnen zeggen of gefundeerde kritiek op economen kunnen geven. Ik hoop dat deze lezing een aanzet is om een dergelijke bestudering aan te vangen. Omdat het onderwerp zowel fundamenteel is als complex, verzoek ik jullie dringend om mij te onderbreken wanneer zaken onduidelijk zijn voor jullie. Ik zal waar nodig verdere uitleg en illustraties verschaffen.

Allereerst uiteraard de vraag: Wat is epistemologie? Epistemologie is de wetenschap van de kennis. Het vraagt zich af wat kennis is en hoe het vergaart kan worden. Wij gaan dus kijken wat economische kennis is en hoe het vergaart kan worden. Methodologie valt hier uiteraard onder; het gaat over de vraag welke methode we moeten gebruiken om economische waarheid te vinden. In deze lezing zal ik vanaf nu enkel het woord methodologie gaan gebruiken omdat dit momenteel de meest gebruikte term om een discussie over de grondbeginselen in de economische wetenschap mee aan te duiden.

Concreet zal ik de methodologische posities van Ludwig von Mises en Milton Friedman met elkaar contrasteren om een beeld te schetsen de belangrijkste verschillen op dit gebied tussen de Oostenrijkse en Neoklassieke School. Ik ga beginnen met Friedmans positie uit zijn werk *The Methodology of Positive Economics* om het daarna te vergelijken met Mises' *Menselijke Handelen: Een Economische Verhandeling* uit wiens voorlopige manuscript ik zal citeren.

De Oostenrijkse positie wordt nog wel eens aangeduid als *causaal realisme*. Met realisme bedoelt men dat de Oostenrijkse School uitsluitend met veronderstellingen werkt die toepasbaar zijn op onze

realiteit. Met *causaal* bedoelt met dat de Oostenrijkse School expliciet zoekt naar oorzakelijke verbanden in de economische fenomenen. Het doel van het bedrijven van de economische wetenschap is vanuit het perspectief van de Oostenrijkse School verklaren; het intellectueel begrijpen van wat er gaande is in onze economische wereld.

Dit *causaal realisme* contrasteer ik licht spottend met de *correlerende-fictie* van de Neoklassieke School. Ik wil overigens benadrukken dat de Neoklassieke School geenszins een homogene denkstroming is en dat ik enkel de algemene tendensen hier bespreek. Met *fictie* bedoel ik dat het binnen de Neoklassieke School geaccepteerd is om fictieve veronderstellingen te maken. Met *correlerend* bedoel ik dat de Neoklassieke School zoekt naar "empirisch bewijs". Het doel van de Neoklassieke School is voorspellen; anticiperen wat er in bepaalde omstandigheden zal gebeuren.

Er is nog een belangrijk verschil waarop ik wil wijzen voordat ik aan concrete passages van Friedman en Mises ga beginnen. De Neoklassieke School ziet economie vaak als hulpmiddel voor het uittekenen van economisch beleid. De Amerikaanse Institutionalist met Thorstein Veblen in het bijzonder zijn hiervan een uitdrukkelijk voorbeeld uit de geschiedenis van het economisch denken. Men kan dit ook terugzien in de oude naam van de economische wetenschap; *political economy*. De oude naam huishoudkunde past beter bij de Oostenrijkse School. Het doel van de Oostenrijkse School als wetenschap is het ontdekken van de universele wetten van het economisch denken. Deze leggen juist een beperking op aan het voeren van economisch beleid, op een vergelijkbare manier als dat het bestaan van de zwaartekracht ons een onontkoombare beperking oplegt in onze dagelijkse levens. Vele leden van de Oostenrijkse School hebben stevige kritiek op het willen beïnvloeden van de maatschappelijke inrichting. Een citaat van Mises:

Het is tegenwoordig gebruikelijk om over 'de maakbare samenleving' ['social engineering'] te spreken. Net als centrale planning staat deze term synoniem voor dictatorschap en totalitaire tirannie. Het idee is om menselijke wezens op eenzelfde manier te behandelen als de technicus de zaken behandelt waarmee hij bruggen, wegen, en machines bouwt. De wil van de maatschappelijke technicus vervangt de wil van verscheidene mensen die hij wil gebruiken voor de bouw van zijn utopie. De mensheid dient in twee klassen verdeeld te worden: aan de ene kant de almachtige dictator en aan de andere kant de onderdanen wiens status gereduceerd wordt tot louter pion in zijn plannen en tot kettingwielen van zijn machine. Wanneer het mogelijk zou zijn, dan zou de maatschappelijke

technicus natuurlijk niet de moeite nemen om de handelingen van andere mensen te begrijpen. Hij zou vrij zijn om hen te behandelen zoals technologie timmerhout en ijzer behandelt.¹

Na deze inleidende beschietingen, ga ik verder met een uittreksel van Friedmans *The Methodology of Positive Economics* uit zijn werk *Essays on Positive Economics* (1953). Friedmans werk is een van de meest invloedrijke methodologische werken uit de afgelopen eeuw. Het is bovendien goed leesbaar en consequent in het doorvoeren van bepaalde principes tot hun logische conclusies. Ondanks dat ik het fundamenteel oneens Friedman ben op een aantal posities, raad ik het lezen van dit werk sterk aan. Het uittreksel omvat het merendeel van de conclusie. Ik kies voor een relatief lange passages om de context niet verloren te laten gaan.

Economics as a positive science is a body of tentatively accepted generalizations about economic phenomena that can be used to predict the consequences of changes in circumstances.

Belangrijk hier is zijn de woorden *tentative* oftewel voorlopig en *predict* oftewel voorspellen. Met *positive science* bedoelt Friedman dat economie bestaat uit hypothesen die tot dusverre nog niet verworpen zijn door empirie, oftewel geschiedkundige data. Deze methode is uiteraard een kopie van de zogenoemde “wetenschappelijke methode” zoals deze in de natuurwetenschappen gebruikt wordt. We zullen later in deze lezing zien dat Mises kritiek heeft op het gebruik van deze methode in de economische wetenschap, op het kunnen voorspellen met behulp van de economische wetenschap en de visie dat economische theorieën altijd voorlopige hypothesen zijn waarin we maar beperkt vertrouwen kunnen hebben.

Progress in expanding this body of generalizations, strengthening our confidence in their validity, and improving the accuracy of the predictions they yield is hindered not only by the limitations of human ability that impede all search for knowledge but also by obstacles that are especially important for the social sciences in general and economics in particular, though by no means peculiar to them. Familiarity with the subject matter of economics breeds contempt for special knowledge about it. The importance of its subject matter to everyday life and to major issues of public policy impedes objectivity and promotes confusion between scientific analysis and normative judgment. The necessity of relying on uncontrolled experience rather than on controlled experiment makes it difficult to produce dramatic and clear-cut evidence to justify the acceptance of tentative hypotheses.

¹ Mises *Het Menselijke Handelen: Een economische verhandeling*. Voorlopig manuscript, sectie 6.4.

Reliance on uncontrolled experience does not affect the fundamental methodological principle that a hypothesis can be tested only by the conformity of its implications or predictions with observable phenomena; but it does render the task of testing hypotheses more difficult and gives greater scope for confusion about the methodological principles involved. More than other scientists, social scientists need to be self-conscious about their methodology.

Twee belangrijke punten hier: Allereerst spreekt Friedman over de verwarring tussen normatieve oordelen en wetenschappelijke analyse. Hiermee bedoelt hij dat wetenschap gaat is wat *is* en dat normatieve oordelen gaan over wat *zou moeten zijn*. Dit is een punt waarover Mises en Friedman het volledig eens zijn. We zullen dit later zien in het bespreken van *Wertfreiheit*. Friedman bespreekt hier dat het feit dat wij mensen zijn die een economisch leven leiden en bepaalde normatieve oordelen hebben, het beoefenen van de economische wetenschap bemoeilijkt. Ook dit is een punt dat Mises vaak aanstipt. Als tweede zegt Friedman hier dat er in economie geen gecontroleerde experimenten uitgevoerd kunnen worden. Friedman concludeert enkel dat dit het testen van economische theorieën moeilijker maakt. Mises concludeert dat dit het *onmogelijk* maakt. Dit is een uitermate belangrijke kwestie voor de economische wetenschap met verregaande kwesties. Ik raad jullie aan om hier uitvoerig over na te denken. Later in deze lezing zullen we Mises' positie hierover verder bespreken en zal ik ook proberen uit te leggen waarom ik denk dat Friedman hier met zijn conclusie volledig verkeerd zit en wat hiervan de gevolgen zijn voor de hedendaagse staat van de economische wetenschap.

One confusion that has been particularly rife and has done much damage is confusion about the role of “assumptions” in economic analysis. A meaningful scientific hypothesis or theory typically asserts that certain forces are, and other forces are not, important in understanding a particular class of phenomena. It is frequently convenient to present such a hypothesis by stating that the phenomena it is desired to predict behave in the world of observation *as if* they occurred in a hypothetical and highly simplified world containing only the forces that the hypothesis asserts to be important. In general, there is more than one way to formulate such a description - more than one set of “assumptions” in terms of which the theory can be presented. The choice among such alternative assumptions is made on the grounds of the resulting economy, clarity, and precision in presenting the hypothesis; their capacity to bring indirect evidence to bear on the validity of the hypothesis by suggesting some of its implications that can be readily checked with observation or by bringing out its connection with other hypotheses dealing with related phenomena; and similar considerations.

Zoals te lezen laat Friedman relatief veel ruimte voor de keuze van de veronderstellingen. Dit zie ik zelf als gevaar binnen de economische wetenschap; vooral omdat in tegenstelling tot Friedman, ik er niet van overtuigd ben hun implicaties “can be readily checked with observation”; mijns inziens leidt dit tot een boterzachte wetenschappelijke standaard. Later in deze lezing kom ik erop terug waarom de acceptatie van fictieve veronderstellingen gecombineerd met de onmogelijkheid van het valideren van theorie door empirie, ertoe leidt dat economie dikwijls niet serieus wordt genomen als wetenschap.

Such a theory cannot be tested by comparing its “assumptions” directly with “reality.” Indeed, there is no meaningful way in which this can be done. Complete “realism” is clearly unattainable, and the question whether a theory is realistic “enough” can be settled only by seeing whether it yields predictions that are good enough for the purpose in hand or that are better than predictions from alternative theories. Yet the belief that a theory can be tested by the realism of its assumptions independently of the accuracy of its predictions is widespread and the source of much of the perennial criticism of economic theory as unrealistic. Such criticism is largely irrelevant, and, in consequence, most attempts to reform economic theory that it has stimulated have been unsuccessful.

Deze passage is karakteristiek voor de hedendaagse methodologische opvatting van de Neoklassieke School en staat in groot contrast met Mises’ opvattingen. Voor de Oostenrijkse School is realisme voor enorm belang en Mises’ magnus opus *Het Menselijke Handelen* is een uitwerking van deze methode. Friedmans opmerking over de onsuccesvolle pogingen om economische theorie langs realistische veronderstellingen te ontwikkelen kan begrepen worden vanuit zijn eis om kwantitatief te voorspellen. Mises beweert dat economie een kwalitatieve wetenschap is en dat Friedmans eis per definitie onmogelijk is. Dit maakt de positie van beide heren onverenigbaar met elkaar en zorgt ervoor dat beide economische scholen in debatten vaak langs elkaar heen praten. Mises wordt vaker als nihilist beschouwt; Hayeks Nobelprijzlesing *The Pretense of Knowledge* is daar een mooi weerwoord op. Samengevat: als we iets niet kunnen weten moeten we dat erkennen. Zo niet, dan gaan we ten onder aan onze eigen arrogantie.

The irrelevance of so much criticism of economic theory does not of course imply that existing economic theory deserves any high degree of confidence. These criticisms may miss the target, yet there may be a target for criticism. In a trivial sense, of course, there obviously is. Any theory is

necessarily provisional and subject to change with the advance of knowledge. To go beyond this platitude, it is necessary to be more specific about the content of “existing economic theory” and to distinguish among its different branches; some parts of economic theory clearly deserve more confidence than others. A comprehensive evaluation of the present state of positive economics, summary of the evidence bearing on its validity, and assessment of the relative confidence that each part deserves is clearly a task for a treatise or a set of treatises, if it be possible at all, not for a brief paper on methodology.

Een punt dat ik hier wil aanstippen is de versnippering van de economische beroepsgroep in deelspecialisaties. Door empirisch onderwijs als maatstaf te nemen, het vakgebied op te delen in vele delen die hun eigen definities, specifieke methodologie en empirische resultaten kennen, is het voor de hedendaagse econoom onmogelijk om een dergelijk traktaat te schrijven en om zich een beeld te vormen over de zekerheid van alle voorlopige hypothesen in de economische wetenschap volgens deze standaard.

Nu we enigszins een beeld hebben van Friedmans methodologie als vergelijkingsbasis, ga ik over naar die van Mises. Ik kom later nog terug op Friedmans methodologie en de huidige staat van de economische wetenschap wanneer we Mises' uitgangspunten doorgenomen hebben.

Mises' methodologie leunt op drie fundamentele kernbegrippen: (1) Methodologisch Dualisme, (2) Methodologisch Individualisme en (3) *Wertfreiheit*. We kunnen deze kernbegrippen beschouwen als spelregels voor economische theorie; theorie die hier niet aan voldoet zal Mises niet als wetenschappelijk beschouwen. Veel van de punten die Mises in zijn werken maakt zijn naar deze drie kernbegrippen terug te herleiden. Een goed begrip van deze punten zal dan ook later vanmiddag van pas komen in het beoordelen van de teksten van Keynes' *General Theory*. We nemen ze nu één voor één door. Ik zal Mises wat langer aan het woord laten dan Friedman alvorens ik becommentarieer omdat de Oostenrijkse School uiteraard het hoofdonderwerp van deze Summer School is.

Methodologisch Dualisme

Sinds mensenheugenis is men altijd erop gespist geweest om de eerste beweging te kennen, de reden van al het wezen en alle verandering, de ultieme materie waarvan alles afstamt en welke haar eigen oorzaak is. De wetenschap is bescheidener. Zij is zich bewust van de beperkingen van het menselijk

verstand en de menselijke zoektocht naar kennis. Het richt zich op het herleiden van ieder verschijnsel tot zijn oorzaak. Maar zij beseft zich dat deze poging noodzakelijkerwijs tegen een onoverkomelijke muur aanloopt. Er bestaan verschijnselen die niet verder geanalyseerd en naar andere verschijnselen herleid kunnen worden. Zij zijn het ultieme gegeven. De vooruitgang van wetenschappelijk onderzoek zou erin kunnen slagen om iets wat voorheen als een ultiem gegeven beschouwd werd tot componenten te reduceren. Maar er zullen altijd bepaalde onherleidbare en onanalyseerbare verschijnselen zijn, een bepaald ultiem gegeven.

Het monisme leert dat er enkel één ultieme materie bestaat, het dualisme dat er twee bestaan, en het pluralisme dat er vele bestaan. Het heeft geen zin om deze problemen te betwisten. Dergelijke metafysische geschillen zijn eindeloos. De huidige staat van onze kennis voorziet niet in de middelen om hen op te lossen met een antwoord dat door ieder redelijk mens als bevredigend beschouwd dient te worden.

Het materialistisch monisme stelt dat menselijke gedachten en de wil het product zijn van de werking van lichamelijke organen, de hersencellen en de zenuwen. Menselijke gedachten, wil, en handelingen worden enkel voortgebracht door materiële processen die op een zekere dag volledig verklaard zullen worden door de methoden van natuur- en scheikundig onderzoek. Ook dit is een metafysische hypothese, hoewel haar verdedigers het beschouwen als een ontegenzeggelijke en onmiskenbare wetenschappelijke waarheid.

Verschillende doctrines zijn naar aangedragen om de relatie tussen verstand en lichaam te verklaren. Zij zijn niet meer dan vermoedens zonder enige verwijzing naar waargenomen feiten. Alles dat met zekerheid gezegd kan worden is dat er verbanden bestaan tussen geestelijke en fysiologische processen. Met betrekking tot de aard en werking van deze samenhang weten we weinig tot niets.

Concrete waardeoordelen en zekere menselijke handelingen staan niet voor verdere analyse open. We kunnen redelijkerwijs veronderstellen of geloven dat zij pertinent geconditioneerd worden en afhankelijk zijn van hun oorzaken. Maar zolang we niet weten hoe externe feiten — natuurkundig en fysiologisch— in het menselijk verstand besliste gedachten en neigingen produceren die in concrete handelingen uitmonden, moeten we onoverkomelijk een *methodologisch dualisme* onder ogen zien. Met de huidige staat van onze kennis zijn de fundamentele beweringen van het positivisme, het monisme, en het pan-fysicalisme enkel metafysische stellingen die van iedere wetenschappelijke fundering verstoken blijven en zowel nietszeggend als nutteloos voor wetenschappelijk onderzoek zijn. De rede en ervaring tonen ons twee afzonderlijke gebieden: de externe wereld van natuurkundige, scheikundige, en fysiologische verschijnselen en de interne wereld van gedachte, gevoel, waardering, en doelgericht handelen. Geen brug verbindt — voor zover we vandaag de dag kunnen overzien —

deze twee velden. Identieke externe gebeurtenissen resulteren soms in verschillende menselijke reacties, en verschillende externe gebeurtenissen produceren soms dezelfde menselijke reactie. We weten niet waarom.

In het licht van deze stand van zaken kunnen we niet anders dan ons onthouden van een oordeel over de noodzakelijke beweringen van het monisme en materialisme. We mogen wel of niet geloven dat de natuurwetenschappen op een dag zullen slagen in het verklaren van de voortbrenging van bepaalde ideeën, waardeoordelen, en handelingen op dezelfde manier waarop zij de voortbrenging van een chemische verbinding verklaren als de noodzakelijke en onvermijdelijke uitkomst van een zekere combinatie van elementen. In de tussentijd worden wij gedwongen om met een methodologisch dualisme in te stemmen.²

Mises doelt hier op een eeuwenoud filosofisch debat over of er één of meerdere oorzakelijke velden bestaat. Hij lost dit dus op door een *methodologische* positie in te nemen. Omdat wij niet weten hoe de mens door de fysieke externe wereld aangestuurd wordt, zijn we als wetenschappers gedwongen om een methodologisch dualisme aan te nemen. Gegeven onze huidige wetenschappelijke kennis is het menselijke handelen dus een aparte causale oorzakelijk veld die vaak wordt aangeduid met de term *teleologie*. Voor economie is dit relevant omdat het moeten werken met een ander oorzakelijk veld de vraag oproept of economie met de traditionele wetenschappelijke methode kan werken. Mises antwoord is nee en dat heeft wijdverspreide implicaties voor Friedmans empirisch testen en voorspellen. Bovendien betekent een veld van menselijk handelen dat we als een ultiem gegeven moeten beschouwen dat we dit niet als een constante kunnen zien. Dit is de reden waarom Mises het gebruik van wiskunde in de economische wetenschap afwijst. De noodzakelijke vereiste van wiskunde, constantheid, is in dit studieveld namelijk niet van toepassing.

Het onderwerp van alle geschiedkundige wetenschappen is het verleden. Zij kunnen ons niets op directe wijze leren over wat voor alle menselijke handelingen zou moeten gelden, dat wil zeggen, wat ook voor de toekomst zal gelden. Een bestudering van de geschiedenis maakt de mens wijs en verstandig, maar het biedt op zichzelf geen enkele kennis en kunde die voor het omgaan met concrete taken gebruikt zouden kunnen worden.

Ook de natuurwetenschappen behandelen gebeurtenissen uit het verleden. Elke bevinding is een bevinding van iets dat gebeurd is; er is geen bewijs van toekomstig plaatsvinden. Maar de bevindingen waaraan de natuurwetenschappen hun succes danken, zijn de bevindingen van het experiment waarin de afzonderlijke elementen van verandering in isolatie geplaatst en geobserveerd

² Mises *Het Menselijke Handelen: Een economische verhandeling*. Voorlopig manuscript, sectie 1.3.

kunnen worden. De op deze wijze verkregen feiten kunnen voor inductie gebruikt worden, een kenmerkende inferentiemethode die pragmatisch bewijs voor haar doelmatigheid heeft opgeleverd, hoewel haar bevredigende epistemologische karakterisering nog steeds een onopgelost vraagstuk is.

De bevindingen die de wetenschappen van het menselijk handelen moeten gadeslaan, zijn altijd bevindingen over complexe fenomenen. Met betrekking tot het menselijk handelen kunnen er geen laboratorische experimenten worden uitgevoerd. We zijn nooit in staat om de verandering van slechts één element in isolatie te observeren, terwijl alle andere omstandigheden onveranderd blijven. Geschiedkundige bevindingen die altijd complexe fenomenen betreffen, leveren geen feiten op zoals de natuurwetenschappen deze term hanteren om geïsoleerde gebeurtenissen aan te duiden die in experimenten worden getest. De informatie die men verkrijgt uit een gebeurtenis van het verleden, kan niet als bouwsteen fungeren voor het opstellen van theorieën en het voorspellen van toekomstige gebeurtenissen. Elke geschiedkundige bevinding staat open voor meerdere interpretaties en wordt ook daadwerkelijk op verschillende wijzen geïnterpreteerd.

De veronderstellingen van het positivisme en de verwante metafysische school zijn daarom denkbeeldig. Het is onmogelijk om de wetenschappen van het menselijk handelen naar het model van de natuurkunde en de andere natuurwetenschappen te hervormen. Er bestaat geen manier waarop een a posterioritheorie van menselijke handelswijze en maatschappelijke gebeurtenissen kan worden vastgesteld. De geschiedenis kan een algemene bewering niet verifiëren noch falsificeren op grond van laboratorische experimenten. Geen experimentele verificatie noch experimentele falsificatie van een algemene bewering is mogelijk in dit studiegebied.

Complexe fenomenen wiens totstandkoming door verscheidene causale verbanden vervlochten is, kunnen geen theorieën testen. Integendeel, dergelijke fenomenen worden pas begrijpelijk en interpreteerbaar met behulp van eerder ontwikkelde en uit andere bronnen afkomstige theorieën. In het geval van de natuurwetenschappen moet de interpretatie van een fenomeen niet in tegenspraak zijn met theorieën die door middel van experimenten reeds bevredigend zijn getoetst. In het geval van geschiedkundige gebeurtenissen bestaat er geen dergelijke beperking. Commentatoren zouden een toevlucht kunnen nemen tot behoorlijk willekeurige verklaringen. Waar er iets uit te leggen valt, is het menselijk verstand nooit in gebreke geweest om ad hoc enkele denkbeeldige theorieën uit te vinden die verder iedere logische rechtvaardiging ontbeerden.

Op het gebied van de menselijke geschiedenis wordt er door praxeologie een beperking opgelegd die vergelijkbaar is met dat wat de experimenteel geteste theorieën verplichten wat betreft de pogingen om afzonderlijke natuurkundige, scheikundige, en fysiologische gebeurtenissen te interpreteren en te verhelderen. De praxeologie is een theoretische en systematische wetenschap, geen geschiedkundige.

Haar studiegebied is het menselijk handelen als zodanig, ongeacht toevallige of individuele omstandigheden van de concrete handelingen. Haar cognitie is puur formeel en algemeen, zonder verwijzing naar de materiële inhoud en specifieke eigenschappen van de daadwerkelijke kwestie. Het streeft naar kennis die onder alle omstandigheden geldt en waarin de omstandigheden exact overeenkomen met de omstandigheden die haar veronderstellingen en inferenties impliceren. Haar beweringen en proposities zijn niet uit bevindingen afgeleid. Ze zijn, net als die van de logica en wiskunde, a priori. Ze zijn niet aan verificatie of falsificatie onderhevig op basis van ervaring en feiten. Ze zijn zowel logisch als in tijd voorafgaand aan ieder inzicht in geschiedkundige feiten. Ze zijn een noodzakelijk vereiste voor ieder intellectueel begrip van geschiedkundige gebeurtenissen. Zonder hen zouden we niet in staat zijn het verloop van gebeurtenissen anders te zien dan caleidoscopische verandering en chaotische warboel.³

Hier zijn drie punten van belang. Ten eerste, Mises punt dat uit pure observatie geen theorie te distilleren valt. Dit haalt het gehele fundament van Friedmans positie onderuit en degradeert een heel contingent aan hedendaagse economen en econometristen tot economisch geschiedkundigen. Ten tweede Mises' bewering dat economische theorieën *altijd* valide zijn wanneer de omstandigheden gegeven zijn. Dit staat natuurlijk haaks op Friedmans bewering dat economische theorieën voorlopige hypothesen zijn en noodzakelijkerwijs altijd speculatief. Ten derde, de opmerking over "chaotische warboel". Mises bedoelt hiermee dat zonder theoretische inzichten de economie waar te nemen. De kaasmarkt in Alkmaar lijkt of een pure chaos wanneer je niet snapt dat mensen doelgericht handelen. Dit doelgericht handelen is een a-prioristisch inzicht.

De voorvechters van logisch onverenigbare theorieën halen dezelfde gebeurtenissen aan als bewijs dat hun opvattingen empirisch zijn getest. De waarheid is dat de empirische waarneming van een complex fenomeen — en fenomenen op het gebied van het menselijk handelen zijn per definitie complex — altijd met behulp van verschillende tegengestelde theorieën geïnterpreteerd kan worden. Of de interpretatie vervolgens als bevredigend of onbevredigend beschouwd wordt, hangt af van de waardering voor de theorie in kwestie zoals die op voorhand middels een a-prioristische beredenering was opgesteld.

De geschiedkunde kan ons geen algemene regel, principe of wet leren. Er bestaat geen middel om uit geschiedkundige ervaring a posteriori-theorieën of stellingen af te leiden aangaande *menselijke* optreden en beleid. De geschiedkundige gegevens zouden niets anders dan een klunzige opeenhoping van

³ Mises *Het Menselijke Handelen: Een economische verhandeling*. Voorlopig manuscript, sectie 2.1.

onsamenhangende gebeurtenissen zijn, een berg verwarring, wanneer het niet door systematische praxeologische kennis uitgelegd, gerangschikt en geïnterpreteerd zou kunnen worden.⁴

Met complexe fenomenen bedoelt Mises dat $A + B + C$ leidt tot $D + E + F$. Mises waarschuwt dat iedereen hier allerlei beweringen over kan doen wanneer er geen a-priori theorie is die stelt welke zaken tot welke zaken leiden. Friedman maakt volgens Mises exact deze fout. Deze uitleg helpt verklaren waarom alle politieke partijen met economische rapporten lopen te zwaaien om hun beleidsvoorstellen te verdedigen. Uit complexe fenomenen kan elke conclusie geproduceerd worden; deze wetenschappelijke eis is boterzacht en leidt tot het niet meer serieus nemen van economische theorie. Iedereen kan spelen met de cijfers en een wetenschappelijke conclusie produceren. Een belangrijk gevolg is dat conventie binnen een specialisatierichting van de economische wetenschap afhankelijk is van het aantal onderzoekers dat in een vakgebied werkt; wetenschappelijke conventie kan op dit manier gestuurd worden met de financiering van bepaalde onderzoeken en dus kan “wetenschappelijke waarheid” gekocht worden. Dit is een serieus probleem in de economische wetenschap gezien het feit dat de grote meerderheid van de economen wereldwijd direct of indirect door overheden betaalt worden.

Mises schreef de bovenstaande tekst in 1949 toen Friedmans standpunten nog niet zo wijdverspreid waren. Inmiddels zien de meeste economen Mises' positie als een uitermate vreemde, maar zelf zag hij toen hij dit schreef dit meer als het codificeren van de methodologie van de economische wetenschap tot die tijd.

Methodologische Individualisme

Deze spelregel voor wetenschappelijk theoretiseren maakt onderdeel uit van Friedmans onsuccesvolle “realisme”. Mises wijst theorieën die zich niet aan het methodologisch individualisme houden af. Voor Friedman is dit geen probleem, zolang het maar leidt tot hypothesen die kunnen voorspellen.

Allereerst dienen we ons te beseffen dat alle handelingen door individuen worden uitgevoerd. Een collectief opereert altijd middels één of meerdere individuen wiens handelingen aan het collectief als secundaire bron gerelateerd zijn. Het karakter van een handeling wordt bepaald door de betekenis die de handelende individuen en iedereen die door de handeling wordt beïnvloed eraan hechten. Het is

⁴ Mises *Het Menselijke Handelen: Een economische verhandeling*. Voorlopig manuscript, sectie 2.3.

de betekenis die een handeling van een individu onderscheidt van een handeling van een staat of gemeenschap. De beul, en niet de staat, brengt een crimineel om leven. Het is de betekenis die de betrokkenen eraan hechten die ertoe leidt dat men in de handeling van de beul een handeling van de staat ziet. Een groep gewapende mannen bezetten een gebied. Het is de betekenis die de betrokkenen eraan hechten die deze bezetting niet aan de officieren en soldaten ter plaatse toedicht, maar aan een land. Wanneer we de betekenis van verschillende, door individuen uitgevoerde handelingen nauwkeurig onderzoeken, leren we noodzakelijkerwijs alles over de handelingen van collectieve gehelen. Een maatschappelijk collectief heeft immers geen bestaan en realiteit buiten de handelingen van haar individuele leden. Het leven van een collectief bestaat uit de handelingen van de individuen die het collectief vormen. Geen maatschappelijk collectief is denkbaar dat een eigen leven leidt buiten de handelingen van enkele individuen. De realiteit van een maatschappelijk geheel bestaat uit de concrete handelingen van individuen. Zodoende is de manier om collectieve gehelen te begrijpen een analyse van de handelingen van individuen.

Wanneer een Canadees die nooit geschaatst heeft zegt, "Wij zijn 's wereld meest vooraanstaande ijshockey spelers", of wanneer een Italiaanse sloeber trots beweert: "Wij zijn 's wereld meest vooraanstaande kunstenaars", wordt niemand voor de gek gehouden. Maar met betrekking tot de politieke en economische vraagstukken verandert de *pluralis gloriosus* in de *pluralis imperialis* en speelt als zodanig een belangrijke rol in het banen van de weg voor de acceptatie van doctrines die het internationale economisch beleid bepalen.⁵

Denk hierbij gerust aan recente teksten als de schade aan "de Nederlandse economie" van "de Russische boycot", of "Nederland" onderhandelt met "Oekraïne". De kranten maken zich aan de lopende band hieraan schuldig. Voor deugdelijke economische theorie is het enorm belangrijk om deze fout niet te maken, want alle economische fenomenen zijn noodzakelijkerwijs het gevolg van handelingen van individuen. Een theorie die economische fenomenen dus niet verklaart aan de hand van het gedrag van individuen is dus geen verklaring; de bijbehorende correlaties en "empirisch bewijs" hebben dan nogal eens de neiging om snel te verdwijnen. Dit verklaart wellicht de recente trend naar "microeconomic foundations" in macro-economie.

Wertfreiheit

Dit is dus de Misesiaanse variant van Friedmans onderscheid tussen positieve en normatieve economie. Een algemeen geaccepteerd wetenschappelijk principe, maar dit principe wordt in de

⁵ Mises *Het Menselijke Handelen: Een economische verhandeling*. Voorlopig manuscript, sectie 2.4.

praktijk vaak op subtiële wijze overtreden. Een concrete invulling van een “utility function” is hier een mooi voorbeeld van.

De wetenschap dient de mens nooit te vertellen hoe hij moet handelen; het dient slechts aan te tonen hoe een mens moet handelen wanneer hij bepaalde doeleinden wenst te bereiken.⁶

Dit principe hanteert Mises zeer consequent in zijn werk en verklaart deels waarom hij zo sterk gekant was tegen een economische wetenschap die actief overheidsbeleid aanstuurt. Wanneer een econoom dus bepaald beleid sterk aanbeveelt, moet men zich dus altijd afvragen wiens doeleinden hiermee bereikt worden. Een econoom die zegt dat een economische ontwikkeling goed voor Nederland is, overtreedt hiermee dus zowel *wertfreiheit* als methodologische individualisme en kan daarmee niet als wetenschappelijk worden gezien.

Nu we Mises' kritieken op andere methodologiën gezien hebben, komt de vraag natuurlijk op: hoe moet economische wetenschap dan wél bedreven worden. Mises antwoordt nadat hij een kritiek geeft van de empirische methode in economie:

Er bestaat geen geschiedkundige methode van economie of een discipline van institutionele economie. Wel bestaan er economie en economische geschiedenis. Die twee dienen nooit met elkaar verward te worden. Alle economische theorieën zijn noodzakelijkerwijs geldig wanneer alle veronderstelde aannames gegeven zijn. Uiteraard hebben ze geen praktische betekenis in situaties waarin deze omstandigheden niet aanwezig zijn. De theorieën over indirecte handel zijn niet toepasbaar op omstandigheden waarin er geen indirecte handel bestaat. Maar dit wil niet zeggen dat ze onjuist zijn.⁷

Deze kwestie is vertroebeld door de pogingen van overheden en machtige belangengroepen om de economische wetenschap te minachten en zwart te maken. Dictators en democratische meerderheden zijn dronken van macht. Zij moeten schoorvoetend toegeven dat zij onderhevig zijn aan de wetten van de natuur. Maar zij wijzen het idee van economische wetten eigenhandig af. Zijn zij niet de oppermachtigste wetgevers? Hebben zij niet de kracht om alle tegenstand te vermorzelen? Geen enkele militaire bevelhebber is van zins om beperkingen anders dan die opgelegd door een superieur bewapende macht te erkennen. Slaafse derderangsschrijvers zijn altijd bereid om zulke zelfgenoegzaamheid te bevorderen door maatschappelijk wenselijke doctrines te verkondigen. Zij

⁶ Mises *Het Menselijke Handelen: Een economische verhandeling*. Voorlopig manuscript, sectie 1.1.

⁷ Cf. F.H.Knight, *The Ethics of Competition and Other Essays* (New York, 1935), p. 139.

noemen hun gebrekkige veronderstellingen 'geschiedkundige economie'. In werkelijkheid is economische geschiedenis een grote verzameling aan overheidsmaatregelen die faalden omdat ze met een onverschrokken minachting voor economische wetten werden bedacht.

Denk hierbij vooral aan de klassieke economen van de 19^e eeuw die consequent pro laissez-faire waren en voornamelijk beargumenteerden dat overheidsinterventies negatieve consequenties had.

Het is onmogelijk om de geschiedenis van het economisch denken te begrijpen zonder aandacht te besteden aan het feit dat de economische wetenschap als zodanig een gevaar vormt voor de eigendunk van diegenen die aan de macht zijn. Een econoom kan nooit een lieveling van autocraten en demagogen zijn. Voor hen is hij altijd de onheilstichter, en hoe meer zij er diep van binnen van overtuigd zijn dat zijn bezwaren gegrond zijn, hoe meer ze hem verafschuwen.

In het licht van deze verhitte opschudding is het behulpzaam om het feit te benadrukken dat het uitgangspunt van alle praxeologische en economische redeneringen, de categorie van het menselijk handelen, bestand is tegen alle kritieken en bezwaren. Geen beroep op welke geschiedkundige of empirische overwegingen dan ook kan een fout ontdekken in de stelling dat mensen doelgericht naar bepaalde gekozen doelen streven. Geen flauwekul over irrationaliteit, de ondoorgrondelijk diepten van de menselijke ziel, de spontaniteit van de fenomenen des levens, automatismen, reflexen of tropismen, kunnen de bewering ontkrachten dat een mens voor de verwezenlijking van zijn wensen en verlangens gebruik maakt van zijn rede. Vanuit het onwankelbare fundament van de categorie van het menselijk handelen, gaan de praxeologie en economie door middel van een logische uitdieping stap voor stap verder. Door de aannames en voorwaarden precies te definiëren, construeren ze een conceptueel systeem en maken ze alle gevolgtrekkingen die door onbetwistbare logische redeneringen worden geïmpliceerd. Met betrekking tot de uitkomsten zijn er dus slechts twee standpunten mogelijk: of men kan logische fouten ontmaskeren in de reeks van deducties die tot deze uitkomst leidde, of men moet hun juistheid en geldigheid erkennen.

Het is zinloos om tegen te werpen dat het leven en de werkelijkheid niet logisch zijn. Het leven en de werkelijkheid zijn niet logisch, noch onlogisch; ze zijn simpelweg gegeven. Maar de logica is het enige middel dat de mens tot zijn beschikking heeft om beide te begrijpen. Het is zinloos om tegen te werpen dat het leven en de geschiedenis ondoorgrondelijk en onbeschrijfelijk zijn en dat de menselijke rede nooit tot hun kern kan doordringen. De critici spreken zichzelf tegen door zich over het ondoorgrondelijke uit te laten en door theorieën — uiteraard misleidende theorieën — over het onverklaarbare uiteen te zetten. Veel zaken blijven buiten het bereik van het menselijk verstand. Maar in zoverre de mens in staat is om kennis op te doen, hoewel beperkt, kan hij slecht één benaderingswijze aangrijpen: die van de rede.

Mises beweert dus dat de hele economische wetenschap een logische gevolgtrekking is van het feit dat wij als mensen handelen; een feit dat we met 100% zekerheid weten omdat we zelf mensen zijn. Deze bewering zullen jullie zelf op zijn merites moeten beoordelen door *Het Menselijk Handelen* zelf te lezen. Dit is uiteraard een problematische stelling, want ik zeg eigenlijk: “lees gewoon even dat boek van 875 pagina’s en dan snappen jullie wat ik bedoel”. Echter is er voor iemand die serieus iets over de economische wetenschap wil kunnen zeggen geen ander alternatief dan haar uitgebreid te bestuderen door de klassieke werken te lezen. Ik zal nu echter een illustratie geven van implicaties van de categorie van het menselijk handelen. Menselijk handelen betekent het willen verbeteren van de externe omgeving. De mens zet middelen in om dit te bereiken en zal deze middelen altijd inzetten voor de meest urgente behoefte. Een additionele beschikbare kwantiteit van een middel zal dus ingezet worden voor een minder urgente behoefte en zal in de ogen van de handelende mens dus minder waarde hebben. Dit is de wet van het afnemend grensnut of *decreasing marginal utility*. Dé basis van de moderne waardeleer.

Ook de Neoklassieke School gebruikt theorie zoals de wet van het afnemend grensnut, echter neemt die vaak de vorm aan van ficties als indifference curves. Mises stelt in de bovenstaande passage dus dat men zich strikt aan realisme moet houden omdat dit de enige mogelijke beoordeling is van de deugdelijkheid van economische theorie. Dit omdat hij Friedmans empirie dus afwijst.

Dit grote verschil – consequent realisme versus empirie – is de grote tegenstelling tussen de Oostenrijkse en Neoklassieke Scholen van economie. Ik hoop dat jullie inmiddels enigszins begrijpen waarom ik stel dat dit dé basis is van de substantiële verschillen tussen beide scholen. Ik hoop voornamelijk dat deze lezing jullie aan het denken gezet heeft en de aanzet vorm tot serieus lezen en nadenken over deze kwestie. Hoe dan ook zullen straks in de behandeling van Keynes de kernbegrippen methodologisch dualisme, methodologisch individualisme en wettvrijheid voor jullie van pas komen in het lezen van Keynes’ teksten.